

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ РАУФА АБЛЯЗОВА**

Кафедра права та інформаційної справи

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Кримінальне право»

**На тему: «Поняття, ознаки та класифікація кримінальних правопорушень за
законодавством України»**

Студент-виконавець:

Демченко Анастасія Олександрівна,
група ЮР-21

Керівник курсової роботи:

Ландіна Анна Валентинівна

Курсова робота захищена з оцінкою

Протокол захисту курсових робіт

№ ____ від _____ 20____ р.

Черкаси 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Поняття кримінального правопорушення в історії розвитку кримінального законодавства України

1.2. Законодавче визначення кримінального правопорушення та його співвідношення з кримінальною відповідальністю

1.3. Основні ознаки кримінального правопорушення

РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та значення класифікації кримінальних правопорушень

2.2. Кримінальні проступки: поняття та особливості

2.3. Злочини та їх класифікація за ступенем тяжкості

2.4. Правове значення класифікації кримінальних правопорушень

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Проблеми визначення суспільної небезпечності кримінального правопорушення

3.2. Малозначність діяння як підстава для виключення його кримінально-правового характеру

3.3. Проблеми практичного застосування критеріїв класифікації кримінальних правопорушень

3.4. Напрями вдосконалення кримінального законодавства України

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Кримінальне право є однією з основоположних галузей національної системи права, оскільки саме воно визначає межі кримінально-правової заборони, встановлює підстави кримінальної відповідальності та передбачає заходи державного реагування на найбільш небезпечні посягання на права і свободи людини, власність, громадський порядок, громадську безпеку, довкілля, конституційний лад держави, а також мир і безпеку людства.

Центральним поняттям Загальної частини кримінального права є поняття **кримінального правопорушення**. Саме через його визначення законодавець окреслює коло діянь, за які може наставати кримінальна відповідальність. Встановлення ознак кримінального правопорушення має принципове значення для реалізації принципу законності, оскільки особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за діяння, яке містить передбачений кримінальним законом склад кримінального правопорушення.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України, кримінальним правопорушенням є передбачене Кодексом суспільно небезпечне винне діяння — дія або бездіяльність, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Законодавче визначення міститься у статті 11 КК України. При цьому законодавець окремо передбачає, що не є кримінальним правопорушенням діяння, яке хоча формально й містить ознаки відповідного діяння, передбаченого КК України, однак через малозначність не становить суспільної небезпеки.

Актуальність дослідження поняття та класифікації кримінальних правопорушень зумовлена насамперед значенням цих категорій для правильної кримінально-правової кваліфікації діянь. Від встановлення того, чи є певне діяння кримінальним правопорушенням, залежить можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Особливого значення ця проблематика набула після реформування кримінального законодавства України, пов'язаного із запровадженням категорії **кримінального проступку**. Відповідні зміни суттєво змінили традиційну для попередньої редакції Кримінального кодексу систему поділу злочинів за ступенем тяжкості. Чинна стаття 12 КК України передбачає поділ кримінальних

правопорушень на кримінальні проступки та злочини, а злочини, своєю чергою, поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Актуальність теми посилюється необхідністю правильного застосування зазначених положень у правозастосовній діяльності. Кримінальне законодавство має не лише встановлювати формальні критерії кримінальної протиправності, а й забезпечувати справедливе розмежування кримінально караних діянь та інших правопорушень. Надмірне розширення сфери кримінальної відповідальності може суперечити принципам справедливості та пропорційності, тоді як необґрунтоване звуження кримінально-правової охорони може послабити захист суспільно важливих відносин.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження поняття, основних ознак та класифікації кримінальних правопорушень за законодавством України, а також визначення проблемних питань їх практичного застосування.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- дослідити розвиток поняття кримінального правопорушення в українському кримінальному законодавстві;
- проаналізувати чинне законодавче визначення кримінального правопорушення;
- визначити основні ознаки кримінального правопорушення;
- розглянути співвідношення кримінального правопорушення та кримінальної відповідальності;
- дослідити систему класифікації кримінальних правопорушень за КК України;
- охарактеризувати кримінальні проступки;
- проаналізувати критерії поділу злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі;
- визначити правове значення класифікації кримінальних правопорушень;
- дослідити проблему малозначності діяння;
- проаналізувати проблемні питання практичного застосування критеріїв класифікації;

- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації кримінально-правових норм щодо визначення та класифікації кримінальних правопорушень.

Предметом дослідження є положення Кримінального кодексу України, наукові підходи, судова практика та інші нормативні й доктринальні джерела, які визначають поняття, ознаки та класифікацію кримінальних правопорушень.

Методи дослідження. Під час підготовки курсової роботи використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Зокрема, за допомогою формально-юридичного методу проаналізовано положення КК України, системно-структурний метод застосовано для визначення взаємозв'язку між окремими кримінально-правовими категоріями, порівняльно-правовий метод — для аналізу підходів до класифікації кримінальних правопорушень, а логічний метод — для формулювання узагальнень та висновків.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, кримінальне процесуальне законодавство та інші нормативно-правові акти. Основним джерелом кримінально-правового регулювання виступає Кримінальний кодекс України, чинна редакція якого на офіційному порталі Верховної Ради України зазначена станом на 15 квітня 2026 року.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці українських учених у галузі кримінального права, наукові статті, монографії, навчальна література та матеріали судової практики.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Поняття кримінального правопорушення в історії розвитку кримінального законодавства України

Поняття кримінального правопорушення належить до фундаментальних категорій кримінального права. Його зміст формувався протягом тривалого історичного періоду разом із розвитком держави, права та суспільних уявлень про допустиму й недопустиму поведінку людини.

У найдавніші періоди розвитку українських земель кримінально-правові заборони не мали системного характеру. Правові пам'ятки того часу, зокрема положення «Руської Правди», містили окремі приписи щодо відповідальності за заподіяння шкоди особі, майну та іншим охоронюваним суспільним відносинам. При цьому характерною особливістю ранніх правових систем було поєднання приватноправових та публічно-правових елементів відповідальності.

З розвитком державності відбувалося поступове формування уявлення про злочин як про діяння, що порушує не лише інтереси конкретної потерпілої особи, а й інтереси держави та суспільства. Такий підхід став важливою передумовою формування сучасного розуміння кримінального правопорушення.

Важливим етапом розвитку українського кримінального законодавства стало формування кодифікованих нормативних актів. У радянський період кримінальне законодавство переважно використовувало категорію «злочин». Саме злочин розглядався як суспільно небезпечне винне діяння, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання.

Кримінальний кодекс України 2001 року спочатку також базувався на традиційній категорії злочину. Законодавець поділяв злочини на злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі залежно від характеру і ступеня суспільної небезпечності та передбаченого законом покарання.

Проте подальший розвиток кримінальної політики України зумовив необхідність диференціації кримінально караних діянь. Одним із ключових напрямів реформи стало запровадження поняття кримінального правопорушення, яке охоплює дві категорії діянь — кримінальні проступки та злочини.

Законодавче реформування було спрямоване на більш чітке розмежування кримінальних діянь залежно від рівня їх суспільної небезпечності. Такий підхід відповідає загальній тенденції гуманізації кримінальної політики, відповідно до якої не кожне кримінально протиправне діяння повинно мати однакові правові наслідки для особи, яка його вчинила.

Сучасна концепція кримінального правопорушення ґрунтується на поєднанні декількох важливих положень. По-перше, діяння повинно бути передбачене Кримінальним кодексом України. По-друге, воно повинно бути суспільно небезпечним. По-третє, кримінально-правове значення має лише винне діяння. По-четверте, діяння має бути вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Чинний КК України прямо закріплює принцип законності у сфері кримінальної відповідальності. Відповідно до статті 3 Кодексу кримінальна протиправність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України. Застосування кримінального закону за аналогією заборонене.

Отже, історичний розвиток поняття кримінального правопорушення свідчить про поступовий перехід від загального поняття злочину до більш диференційованої системи кримінально протиправних діянь. Сучасна модель дозволяє враховувати не лише сам факт порушення кримінально-правової заборони, а й ступінь суспільної небезпечності такого діяння.

1.2. Законодавче визначення кримінального правопорушення та його співвідношення з кримінальною відповідальністю

Визначення поняття кримінального правопорушення має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення. Від правильного встановлення

наявності кримінального правопорушення залежить можливість застосування до особи заходів кримінально-правового характеру.

Стаття 11 КК України визначає кримінальне правопорушення як передбачене Кодексом суспільно небезпечне винне діяння, тобто дію або бездіяльність, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Із законодавчого визначення можна виділити декілька обов'язкових характеристик.

Першою є діяння. Кримінальне правопорушення не може існувати поза поведінкою людини. Діяння може проявлятися як активна поведінка — дія — або як пасивна поведінка у формі бездіяльності, коли особа не виконує юридично обов'язкового для неї обов'язку.

Другою ознакою є передбаченість діяння Кримінальним кодексом України. Ця ознака безпосередньо впливає з принципу законності. Якщо певна поведінка не передбачена КК України як кримінально протиправна, вона не може бути підставою кримінальної відповідальності лише через те, що здається суспільно шкідливою або аморальною.

Третьою ознакою є суспільна небезпечність. Саме вона дозволяє відмежувати кримінальні правопорушення від інших видів правопорушень. При цьому суспільна небезпечність характеризує здатність діяння заподіювати істотну шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам або створювати реальну загрозу такої шкоди.

Четвертою ознакою є винність. Кримінальне право України виходить із принципу особистої винної відповідальності. Наявність лише об'єктивної шкоди сама по собі не є достатньою для кримінальної відповідальності особи.

П'ятою ознакою є вчинення діяння суб'єктом кримінального правопорушення. Стаття 18 КК України визначає суб'єктом кримінального правопорушення фізичну осудну особу, яка досягла віку, з якого відповідно до Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

Таким чином, кримінальне правопорушення являє собою не будь-яке шкідливе діяння, а поведінку, яка одночасно відповідає передбаченим кримінальним законом вимогам.

Особливе значення має співвідношення поняття кримінального правопорушення з поняттям кримінальної відповідальності.

Відповідно до статті 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кодексом. Отже, закон пов'язує можливість кримінальної відповідальності не просто з фактом заподіяння шкоди, а з наявністю складу кримінального правопорушення.

Це положення має фундаментальне значення для кримінального права. Воно забезпечує захист особи від необґрунтованого кримінального переслідування та вимагає від органів досудового розслідування і суду встановлення всіх необхідних ознак відповідного складу кримінального правопорушення.

Водночас необхідно розмежовувати поняття «кримінальне правопорушення» та «склад кримінального правопорушення». Кримінальне правопорушення є конкретним актом поведінки особи, тоді як склад кримінального правопорушення являє собою передбачену кримінальним законом сукупність юридично значущих ознак, за наявності яких конкретне діяння може бути кваліфіковане як відповідне кримінальне правопорушення.

Саме склад кримінального правопорушення виступає юридичною підставою правильної кваліфікації. У теорії кримінального права традиційно виділяють такі його елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Таким чином, законодавче поняття кримінального правопорушення та поняття його складу перебувають у тісному взаємозв'язку. Перше характеризує саме кримінально протиправне діяння, друге — систему юридичних ознак, закріплених у кримінально-правовій нормі.

1.3. Основні ознаки кримінального правопорушення

Законодавче визначення кримінального правопорушення дозволяє виділити систему його основних ознак. Їх сукупність дає можливість відмежувати кримінально протиправну поведінку від інших видів людської поведінки, у тому числі від цивільних, адміністративних, дисциплінарних та інших правопорушень.

До основних ознак кримінального правопорушення належать: діяння у формі дії або бездіяльності; суспільна небезпечність; кримінальна протиправність; винність; вчинення діяння суб'єктом кримінального правопорушення.

Першою ознакою є наявність діяння. Кримінальна відповідальність може наставати лише за конкретну поведінку особи. Самі по собі думки, переконання, наміри або внутрішні переживання людини не можуть визнаватися кримінальним правопорушенням, якщо вони не отримали зовнішнього прояву у відповідній поведінці.

Діяння може проявлятися у формі дії або бездіяльності. Дія характеризується активною поведінкою особи. Наприклад, умисне нанесення удару іншій особі, заволодіння чужим майном, незаконне проникнення до житла або підроблення документа передбачають активну поведінку.

Бездіяльність, навпаки, полягає у невчиненні особою дії, яку вона була юридично зобов'язана та фактично могла вчинити. Отже, для кримінально значущої бездіяльності недостатньо самого факту невчинення певної дії. Необхідно встановити наявність відповідного юридичного обов'язку та можливість його виконання.

Таким чином, кримінальне право реагує не на будь-яку бездіяльність, а лише на ту, яка за відповідних умов набуває кримінально-правового значення.

Другою важливою ознакою є суспільна небезпечність.

Суспільна небезпечність характеризує матеріальну сутність кримінального правопорушення. Вона означає, що відповідне діяння здатне заподіяти істотну шкоду суспільним відносинам, правам, свободам та законним інтересам людини, інтересам юридичних осіб, держави або суспільства в цілому.

При цьому суспільна небезпечність не повинна розумітися виключно як фактично заподіяна шкода. У низці випадків кримінальне законодавство встановлює відповідальність уже за створення небезпеки заподіяння істотної шкоди.

Ступінь суспільної небезпечності має особливе значення для класифікації кримінальних правопорушень. Саме необхідність диференціювати кримінально протиправні діяння залежно від їх небезпечності зумовила існування категорій кримінального проступку, нетяжкого, тяжкого та особливо тяжкого злочину.

Третьою ознакою є кримінальна протиправність.

Кримінальна протиправність означає передбаченість діяння Кримінальним кодексом України. Ця ознака безпосередньо пов'язана з принципом законності.

Стаття 3 КК України встановлює, що кримінальна протиправність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України. Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією не допускається.

Зазначене положення є однією з фундаментальних гарантій прав людини. Держава не може притягувати особу до кримінальної відповідальності лише на підставі того, що її поведінка видається суспільно небезпечною. Необхідно, щоб відповідне діяння було передбачене конкретною нормою кримінального закону.

Четвертою ознакою є винність.

Відповідно до принципу суб'єктивного ставлення кримінальна відповідальність можлива лише за наявності вини особи. Вина є психічним ставленням особи до вчинюваного нею діяння та його наслідків у формах умислу або необережності.

Кримінальний кодекс України закріплює дві основні форми вини — умисел та необережність.

Умисел, своєю чергою, поділяється на прямий та непрямий. При прямому умислі особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки та бажає їх настання. При непрямому умислі особа усвідомлює характер діяння, передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, не бажає їх, але свідомо припускає їх настання.

Необережність існує у формах кримінальної протиправної самовпевненості та кримінальної протиправної недбалості.

Таким чином, кримінальне право України не допускає притягнення до кримінальної відповідальності виключно на підставі об'єктивного заподіяння шкоди без встановлення психічного ставлення особи до відповідного діяння.

П'ятою ознакою є вчинення діяння суб'єктом кримінального правопорушення.

Суб'єктом кримінального правопорушення за загальним правилом є фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність.

Загальний вік кримінальної відповідальності становить шістнадцять років. За окремі кримінальні правопорушення, перелік яких встановлений КК України, відповідальність може наставати з чотирнадцяти років.

Важливою ознакою суб'єкта є осудність. Осудність означає здатність особи усвідомлювати свої дії або бездіяльність та керувати ними.

У випадках, передбачених Особливою частиною КК України, кримінальне правопорушення може мати спеціального суб'єкта. Тобто для відповідальності необхідна не лише наявність загальних ознак суб'єкта, а й додаткова юридично значуща характеристика. Такою характеристикою може бути службове становище, громадянство, військовий статус, професійна діяльність або інша передбачена законом ознака.

Отже, кримінальне правопорушення характеризується системою взаємопов'язаних ознак. Відсутність хоча б однієї обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення може виключати можливість кримінальної відповідальності за відповідною статтею КК України.

Важливо також розмежовувати поняття «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок». Перше є родовим поняттям, яке охоплює як проступки, так і злочини. Друге є одним із видів кримінальних правопорушень.

Таким чином, сучасне українське кримінальне право використовує диференційований підхід до кримінально протиправних діянь, що дозволяє враховувати їх характер і ступінь суспільної небезпечності.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та значення класифікації кримінальних правопорушень

Класифікація кримінальних правопорушень є важливим інструментом кримінально-правового регулювання. Її сутність полягає у розподілі кримінально протиправних діянь на окремі групи за визначеними законодавцем критеріями.

У сучасному кримінальному законодавстві України основні положення щодо класифікації містяться у статті 12 КК України.

Чинна редакція статті 12 передбачає, що кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Злочини, своєю чергою, поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Таким чином, сучасна класифікація має дворівневий характер.

На першому рівні кримінальні правопорушення поділяються на:

- кримінальні проступки;
- злочини.

На другому рівні злочини поділяються на:

- нетяжкі;
- тяжкі;
- особливо тяжкі.

Такий підхід має важливе значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Класифікація дозволяє законодавцю встановити різний рівень кримінально-правового реагування залежно від тяжкості вчиненого діяння.

Наприклад, до особливо тяжких злочинів законодавець відносить найбільш небезпечні кримінальні правопорушення, за які передбачено суворі види та розміри покарання.

Водночас кримінальні проступки характеризуються меншою тяжкістю, що зумовлює особливості кримінально-правових і кримінально-процесуальних наслідків їх вчинення.

Важливість класифікації проявляється також у тому, що категорія кримінального правопорушення впливає на застосування багатьох інститутів Загальної частини КК України.

Залежно від тяжкості діяння законодавець встановлює особливості щодо строків давності, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, застосування окремих видів покарань, погашення та зняття судимості та інших кримінально-правових наслідків.

Отже, класифікація кримінальних правопорушень є не просто теоретичним поділом. Вона має безпосередні практичні наслідки.

2.2. Кримінальні проступки: поняття та особливості

Однією з найбільш суттєвих новел сучасного кримінального законодавства України стало запровадження категорії кримінального проступку.

Відповідно до частини другої статті 12 КК України кримінальним проступком є передбачене Кодексом діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Таким чином, законодавець використовує формальний критерій, пов'язаний із видом та максимальним розміром основного покарання.

Ключовою особливістю кримінального проступку є те, що він є кримінальним правопорушенням, але не є злочином.

Це має важливе значення для розуміння системи кримінальних правопорушень. Не можна ототожнювати кримінальний проступок із адміністративним правопорушенням. Кримінальний проступок залишається діянням, передбаченим Кримінальним кодексом України, а отже, належить до сфери кримінального права.

Разом із тим менша тяжкість проступку обумовлює диференційований підхід до відповідальності.

Запровадження кримінальних проступків було спрямоване, зокрема, на гуманізацію кримінальної політики та створення можливості більш адекватно реагувати на діяння невисокого ступеня суспільної небезпечності.

Важливе значення має і процесуальна специфіка розслідування кримінальних проступків, яка визначається положеннями Кримінального процесуального кодексу України щодо дізнання.

Таким чином, інститут кримінального проступку має комплексний характер та впливає не лише на матеріальне кримінальне право, а й на кримінальний процес.

Разом із тим практичне застосування положень про кримінальні проступки породжує низку дискусійних питань.

Зокрема, потребує постійного аналізу питання про доцільність віднесення конкретних діянь до категорії проступків. Сам факт передбаченого законом покарання не завжди дозволяє однозначно оцінити реальний рівень суспільної небезпечності поведінки.

На думку автора, подальший розвиток інституту кримінального проступку має відбуватися з урахуванням принципів законності, справедливості, пропорційності та диференціації кримінальної відповідальності.

2.3. Злочини та їх класифікація за ступенем тяжкості

Злочини становлять другу основну категорію кримінальних правопорушень.

Відповідно до статті 12 КК України злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Критеріями такого поділу законодавець визначає передусім передбачений відповідною санкцією максимальний розмір штрафу або строк позбавлення волі.

Нетяжким злочином є передбачене КК України діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є діяння, за яке передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є діяння, за яке передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

Зазначені критерії мають формально визначений характер, що є важливою гарантією принципу законності.

Для класифікації необхідно звертатися не до фактичного покарання, призначеного судом у конкретній справі, а до санкції відповідної статті Особливої частини КК України.

Це означає, що категорія тяжкості кримінального правопорушення визначається законодавцем на нормативному рівні.

Наприклад, якщо санкція статті передбачає можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк до десяти років, відповідне діяння за загальним правилом належить до тяжких злочинів, незалежно від того, яке конкретне покарання суд фактично призначив винній особі.

Такий підхід забезпечує однаковість класифікації.

Водночас необхідно враховувати випадки, коли санкція містить альтернативні основні покарання. У таких ситуаціях визначення категорії здійснюється відповідно до встановлених законодавством правил.

Класифікація злочинів має велике значення для практики. Зокрема, вона використовується під час вирішення питань про строки давності, судимість, можливість звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, а також під час застосування інших положень Загальної частини КК України.

2.4. Правове значення класифікації кримінальних правопорушень

Класифікація кримінальних правопорушень має комплексне правове значення.

По-перше, вона забезпечує диференціацію кримінальної відповідальності.

Особа, яка вчинила кримінальний проступок, не повинна автоматично зазнавати таких самих кримінально-правових наслідків, як особа, яка вчинила особливо тяжкий злочин.

По-друге, класифікація забезпечує індивідуалізацію покарання.

Суд під час призначення покарання враховує характер та ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, а його законодавча категорія є важливим орієнтиром.

По-третє, категорія правопорушення впливає на застосування інституту давності.

Кримінальний кодекс встановлює різні строки давності залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення.

По-четверте, класифікація має значення для інституту судимості.

Строки погашення судимості та можливість її дострокового зняття пов'язані, серед іншого, з тяжкістю кримінального правопорушення.

По-п'яте, категорія кримінального правопорушення має значення для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Законодавець передбачає різні умови застосування відповідних підстав, а тяжкість діяння часто є одним із ключових критеріїв.

Отже, класифікація кримінальних правопорушень є необхідним елементом сучасного механізму кримінально-правового регулювання.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Проблеми визначення суспільної небезпечності кримінального правопорушення

Однією з найбільш складних теоретичних проблем кримінального права є визначення змісту та ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення.

Суспільна небезпечність є матеріальною характеристикою кримінально протиправного діяння. Водночас закон не містить універсальної математичної формули, за допомогою якої можна було б у кожному випадку точно визначити її рівень.

У теорії кримінального права суспільна небезпечність розглядається через сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів.

До таких факторів можуть належати:

- характер об'єкта кримінально-правової охорони;
- характер і розмір заподіяної шкоди;
- спосіб вчинення діяння;
- форма вини;
- мотив і мета;
- обстановка вчинення;
- кількість потерпілих;
- особливості особи винного;
- інші обставини.

Особливого значення набуває відмежування кримінального правопорушення від інших правопорушень.

Наприклад, одна й та сама за зовнішніми ознаками поведінка може мати різний правовий статус залежно від розміру шкоди, способу вчинення, форми вини та інших обставин.

Таким чином, правильна оцінка суспільної небезпечності є необхідною передумовою правильної кримінально-правової кваліфікації.

Водночас не слід ототожнювати суспільну небезпечність із суспільною шкідливістю будь-якого порушення права. Кримінальне право є крайнім засобом державного реагування, тому кримінально-правова заборона повинна застосовуватися щодо діянь, які досягають відповідного рівня небезпечності.

На нашу думку, подальше вдосконалення кримінального законодавства повинно передбачати більш чітке узгодження формальних та матеріальних критеріїв кримінальної протиправності.

3.2. Малозначність діяння як підстава для виключення його кримінально-правового характеру

Особливе місце серед проблем визначення кримінального правопорушення посідає інститут малозначності.

Частина друга статті 11 КК України передбачає, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально й містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки.

Закон пов'язує малозначність із відсутністю істотної шкоди.

При цьому законодавець прямо зазначає, що діяння не повинно заподіяти і не могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Малозначність має складну юридичну природу.

Формально діяння може містити ознаки складу кримінального правопорушення, однак у конкретній ситуації його реальна суспільна небезпечність є настільки незначною, що воно не може визнаватися кримінальним правопорушенням.

Верховний Суд звертає увагу, що при вирішенні питання про малозначність необхідно враховувати не лише фактичну шкоду, але й спрямованість діяння та те, до яких наслідків воно могло призвести. У практиці ККС ВС також наголошується на необхідності врахування суб'єктивної спрямованості діяння.

Це має важливе практичне значення.

Наприклад, незначний фактичний розмір шкоди сам по собі не завжди означає малозначність. Якщо діяння було спрямоване на заподіяння істотної шкоди або створювало відповідну реальну небезпеку, застосування частини другої статті 11 КК України може бути необґрунтованим.

Отже, малозначність необхідно оцінювати комплексно.

Суд повинен враховувати:

1. об'єкт посягання;
2. характер діяння;
3. фактично заподіяну шкоду;
4. потенційну шкоду;
5. спосіб вчинення;
6. мотив і мету;
7. форму вини;
8. спрямованість умислу;
9. інші конкретні обставини.

Значення цього інституту полягає у недопущенні надмірної криміналізації суспільних відносин.

Водночас надто широке застосування малозначності також може створювати ризики неоднакового застосування закону.

Тому особливого значення набуває формування сталої судової практики.

3.3. Проблеми практичного застосування критеріїв класифікації кримінальних правопорушень

Практичне застосування статті 12 КК України загалом ґрунтується на формальних критеріях, однак окремі питання можуть викликати труднощі.

Передусім необхідно правильно визначити редакцію кримінально-правової норми, яка діяла на момент вчинення діяння.

Це пов'язано з принципом дії закону про кримінальну відповідальність у часі. Зміна санкції статті може вплинути на категорію тяжкості відповідного кримінального правопорушення.

Тому під час кваліфікації необхідно встановити, яка саме редакція кримінального закону підлягає застосуванню.

Іншою проблемою є конкуренція або зміна правових норм.

Якщо законодавець змінює розмір штрафу чи максимальний строк позбавлення волі, це потенційно може впливати на класифікацію відповідного діяння.

Важливе значення має також питання про те, що категорія визначається за санкцією закону, а не за фактичним покаранням.

Наприклад, якщо за певний злочин суд призначив покарання, яке за розміром відповідає менш тяжкій категорії, це не означає автоматичної зміни законодавчої категорії самого кримінального правопорушення.

Такий підхід є логічним, оскільки інакше категорія одного й того самого складу залежала б від індивідуального рішення суду в кожній конкретній справі.

Окремою проблемою є застосування класифікації у випадках незакінченого кримінального правопорушення.

При готуванні або замаху особа не досягає того результату, який був передбачений її умислом. Однак питання категорії тяжкості вирішується з урахуванням відповідної норми Особливої частини КК України та правил Загальної частини щодо незакінченого кримінального правопорушення.

Ще одним важливим питанням є співучасть.

Особи можуть виконувати різні ролі у вчиненні одного кримінального правопорушення — бути виконавцями, організаторами, підбурювачами або пособниками. Незважаючи на відмінності їх фактичної поведінки, юридична оцінка здійснюється з урахуванням відповідного складу та положень Загальної частини КК України.

Отже, класифікація кримінальних правопорушень повинна здійснюватися системно, з урахуванням не лише статті Особливої частини, а й положень Загальної частини КК України.

3.4. Напрями вдосконалення кримінального законодавства України

Сучасний стан кримінального законодавства України свідчить про необхідність його подальшого вдосконалення.

Одним із ключових напрямів є забезпечення стабільності кримінально-правових норм.

Надмірно часті зміни Кримінального кодексу ускладнюють його застосування та можуть створювати проблеми під час визначення редакції закону, що підлягає застосуванню.

Другим напрямом є вдосконалення критеріїв диференціації кримінальних правопорушень.

Існуюча система, заснована переважно на характері санкції, є достатньо визначеною, але не завжди повною мірою відображає фактичний ступінь суспільної небезпечності діяння.

Тому доцільним є подальший розвиток доктринальних та законодавчих критеріїв оцінки тяжкості кримінальних правопорушень.

Третім напрямом є забезпечення єдності судової практики.

Особливо це стосується питань малозначності, конкуренції кримінально-правових норм, зміни законодавства та розмежування кримінальних проступків від інших правопорушень.

Важливу роль тут відіграють правові позиції Верховного Суду.

Четвертим напрямом є подальша гуманізація кримінальної політики.

Кримінальне право повинно залишатися засобом захисту найбільш важливих суспільних відносин, а не універсальним механізмом реагування на будь-які порушення.

Запровадження кримінальних проступків стало важливим кроком у цьому напрямі. Водночас необхідно забезпечити ефективне практичне застосування відповідного інституту.

П'ятим напрямом є підвищення якості законодавчої техніки.

Кримінально-правові норми повинні бути максимально чіткими, зрозумілими та передбачуваними. Особа повинна мати можливість зрозуміти, яка поведінка є кримінально протиправною та які наслідки передбачає її вчинення.

Отже, вдосконалення кримінального законодавства має здійснюватися комплексно, із забезпеченням балансу між інтересами держави, суспільства та правами людини.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження поняття, ознак та класифікації кримінальних правопорушень за законодавством України можна сформулювати такі основні висновки.

По-перше, кримінальне правопорушення є однією з фундаментальних категорій сучасного кримінального права. Його поняття визначає межі кримінально-правової заборони та є основою для вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

По-друге, відповідно до статті 11 КК України кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння — дія або бездіяльність, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

З цього визначення випливає система основних ознак кримінального правопорушення: діяння, суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність та вчинення діяння відповідним суб'єктом.

По-третє, принципове значення має ознака кримінальної протиправності. Вона означає, що кримінальна відповідальність можлива лише за діяння, прямо передбачене КК України. Це забезпечує реалізацію принципу законності та гарантує особі захист від необґрунтованого кримінального переслідування.

По-четверте, суспільна небезпечність є матеріальною ознакою кримінального правопорушення. Вона характеризує здатність діяння заподіювати істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам або створювати реальну загрозу її заподіяння.

По-п'яте, кримінальне законодавство України виходить із принципу винної відповідальності. Наявність шкоди сама по собі не є достатньою підставою для кримінальної відповідальності. Необхідно встановити психічне ставлення особи до вчиненого діяння у формі умислу або необережності.

По-шосте, важливим елементом поняття кримінального правопорушення є суб'єкт. Загальним суб'єктом визнається фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності. В окремих випадках кримінальна відповідальність можлива лише за наявності додаткових ознак спеціального суб'єкта.

По-сьоме, чинне кримінальне законодавство передбачає поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Така класифікація є важливим інструментом диференціації кримінальної відповідальності.

По-восьме, категорія кримінального правопорушення має значне практичне значення. Від неї залежить застосування низки кримінально-правових інститутів, зокрема давності, судимості, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

По-дев'яте, запровадження кримінального проступку стало важливим етапом реформування кримінального законодавства України. Ця категорія дозволяє розмежувати менш небезпечні кримінальні правопорушення та злочини і сприяє диференціації кримінально-правового реагування.

По-десяте, важливою гарантією недопущення надмірної криміналізації є інститут малозначності, передбачений частиною другою статті 11 КК України. Малозначність може мати місце тоді, коли діяння формально містить ознаки відповідного кримінального правопорушення, але через незначність не становить суспільної небезпеки.

При визначенні малозначності необхідно враховувати не лише фактичну шкоду, але й спрямованість діяння, потенційну шкоду, спосіб вчинення, мотив, мету та інші обставини. Саме такий комплексний підхід відповідає сучасній практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. С[†] Судова влада України+1

По-одинадцять, практичне застосування класифікації кримінальних правопорушень потребує врахування не тільки статті Особливої частини КК України, а й положень Загальної частини, зокрема щодо незакінченого кримінального правопорушення, співучасті, дії кримінального закону в часі та інших інститутів.

По-дванадцять, подальше вдосконалення кримінального законодавства України має здійснюватися з урахуванням принципів законності, справедливості, пропорційності, гуманізму та правової визначеності. Необхідно забезпечити стабільність кримінально-правових норм, якість законодавчої техніки та єдність судової практики.

Таким чином, поняття та класифікація кримінальних правопорушень становлять взаємопов'язані елементи кримінально-правової системи України. Правильне встановлення ознак кримінального правопорушення та його категорії є необхідною передумовою законної й обґрунтованої кримінально-правової кваліфікації та справедливого застосування заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 7 грудня 1984 р. № 8073-X.
5. Про внесення змін до законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII.
6. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право.
7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Дакор.
9. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ : Дакор.
10. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. О. М. Джужі, Є. М. Моїсєєва, В. В. Василевича. Київ.
11. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. Харків : Право.
12. Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина : навчальний посібник. Харків : Право.
13. Верховний Суд. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Матеріали судової практики.

14. Верховний Суд. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду щодо застосування положень ч. 2 ст. 11 КК України та оцінки малозначності діяння.
15. Верховний Суд. Огляд актуальної судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за листопад 2024 року.
16. Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова. Нормативні документи університету.
17. Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова. Силабус освітнього компонента «Курсова робота».
18. Кримінальне право України. Загальна частина : академічний курс / за ред. В. А. Клименка, В. С. Ковалевського. Київ.
19. Панов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Харків : Право.
20. Вознюк А. А. Кримінально-правові проблеми співучасті у злочині : монографія. Київ.
21. Верховний Суд. Судова практика щодо застосування положень статей 11–12 Кримінального кодексу України.
22. Офіційний портал Верховної Ради України. Законодавство України.
23. Офіційний вебсайт Верховного Суду України / Верховного Суду. Судова практика та огляди судової практики.
24. Офіційний вебсайт Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова. Нормативні та навчально-методичні документи.